

HAGYOMÁNYOS NÉPSZOKÁSOK APÁTFALVÁN II.

SZIGETI GYÖRGY

(Budapest)

Tavaszi ünnepek és jeles napok

HAMVAZÓSZERDA

A *hushagyókedd* (farsang harmadik napja) utáni napnak a neve *hamvazószerda*, a húsvét vasárnapig tartó *nagybűt* (nagyböjt) első napja. Azoknak a hívő katolikusoknak, akik ezen a napon templomba mennek, a pap az elmúlt évi virágvasárnapi barka hamujával meghamvazza a homlokukat, emlékeztetve őket az elmúlásra.

A hamvazkodást fejfájás ellen is hatásosnak tartották. Bálint Sándor szerint: több más község mellett „...Apátfalva (Csongrád) idősebb népe úgy tartja, hogy aki hamvazkodik, annak nem fáj a feje. Előfordul, hogy a templomból hazatérők összedörzsölik homlokukat az otthon maradottakéval, hogy azoknak se fájjon a fejük.”¹

Ugyancsak Bálint Sándor írja: „Apátfalván... régebben szokás volt az is, hogy a férfiak jártak házról házra és egyikük hamvazott. ... A népiessé vált szokás bizonyára a régi török időkbeli licenciátus-hagyományban gyökeredzik, amikor egyes szertartásokat laikusok végeztek. A szokás az egyházi hamvazás újjászületésével párhuzamosan, lappangó gyakorlatként megmaradt, a szakrális színezet azonban elhomályosodott benne.”²

Az első világháború előtt Apátfalván hamvazószerdán nem varrtak, nem mostak és nem sütöttek, de a legtöbb helyen nem is főztek, hanem csak „*túrút ettek vöröshajmávā még sósbodaggā*.”

Hamvazószerdán a *kúdú*sokat (koldusokat) a templom előtt megajándékozták, ételmet vittek nekik.

NAGYBÖJT

Hamvazószerdától kezdve a *nagybűtbe* nemcsak húst, de még zsírosat sem ettek Apátfalván. Zsír helyett olajjal vagy vajjal főztek. A böjti fegyelem megengedte volna ugyan, hogy vasárnap húst egyenek, de a legtöbb helyen még akkor sem került húsétel az asztalra. Apátfalván a böjtöt annyira komolyan vették, hogy még a főzőedényeket is vagy kicserélték vagy kiforrázták.³

Nagyböjtben a gyerekek — ha tehették — csak belopakodtak a *szalonnás komrába* egy kis *kóbaszt* lopni. A szülők, különösen a nagyszülők ezt tiltották, mert azt akarták, hogy a böjtöt a gyerekek ugyanúgy tartásák meg mint a felnőttek, bár sok anyának megesett a szíve a böjtlő gyereke láttán és a család többi tagjainak, főként az öregapának tudta nélkül lopva ő adott neki egy kis kolbaszt.

¹ Bálint S. 1976. II. kiad. 187.

² Bálint S. 1976. II. kiad. 187.

³ Barna G. 1979. 85.
Juhász A. 1970. 73

Az első világháború után enyhítettek a böjtölésen. Akkoriban leginkább már csak szerdán és pénteken böjtöltek. Különösen azok a fiatalok szeghették meg a régebbi szigorúbb böjti fegyelmet, akik maguk laktak a tanyán, a faluban élő és a régi hagyományokhoz jobban ragaszkodó szülei pedig csak ritkábban találkozhattak velük és így nem ellenőrizhették a böjti étrendjüket. Enyhülést jelentett Apátfalván a böjtölésben az is, amikor az 1920-as évektől általánosan szokássá vált, hogy nagyszombaton, amikor a föltámadási körmenetről hazamentek, a csillagok feljötte után kocsonyát ettek.

„Jellegzetes böjti ételek voltak: *olajos pite, olajos káposzta, olajos görhe, poroja, kött bodag krumplival és olajjal, sós bodag, sós-paprikás kenyér, hajába' sütt és főtt krumpli, érett túrú, vajjal készített kalács, lepény és szárasztészta. (Görhe, poroja, bodag = kenyérpótló tésztafélék.)*”⁴ A turóhoz *kemin téfölt* (kemény tejfölt) is kevertek, ahol mód volt rá.

A faluban sutult *repce-* és *tökmagolaj*nak nagy szerepe volt a böjti táplálkozásban. A második világháborúig három *olajsutú* is volt Apátfalván.⁵ Zsír helyett böjti napokon sütésnél és főzésnél az olajon kívül a vaját is használták.

Italos és pipás emberek is voltak, akik meg tudták tartani a böjtöt, de nagyszombaton a feltámadási körmeneten már a zsebükben volt a pálkás üveg és a pipa. A cigarettára már könnyebben rágyújtottak böjtben is, mint a pipára.

Nagyböjtben nem illett világos ruhát felvenni. Az asszonyok feketében vagy sötétkék festőruhában jártak, a lányok violaszín pántlikát kötöttek a hajukba.

A virágvasárnap előtti *feketevasárnapon* a gyerekek kivételével a legtöbben (férfiak, asszonyok, de még a nagylányok és legények is) feketébe öltözve mentek a templomba.

Mivel nagyböjtben a zajos multság tiltva volt, azért a fiatalok kimentek a falu melletti gyöpes *Vásártérre*, továbbá a temető melletti *Kisgyöpre*, a tanyaiak pedig tanyasoronként egy-egy nagyobb gyöpes résszel körülvev tanyához játszani. Ott általában a *süllőzés, dőlészás*, meg a *laptázás* járta. A labdával leginkább *leütöcskét* játszottak. A süllőzés és dőlészás a fiúk játéka volt, de a labdával már közösen (fiúk, lányok) is játszottak.⁶

GERGELY NAPJA — március 12.

Gergé Apátfalván a mákvetés napja volt. A régi öregek hitték azt, hogy a mákvetés közben nem szabad beszélni, mert akkor férges lesz a mák. Nem is beszéltek a mákvetők. Nem válaszoltak, hiába szóltak hozzájuk. Amikor még hitték a bűbájoságot, volt aki a jó máktermés sikere érdekében meztelenül vetette azt. Utóbb ezt már csak tréfásan javasolták a mákot vetőknek.

A sátoros cigányok régen sokat szidták *Gergét*, mikor havat hozott. *Pátfalván* ilyenkor az a szólás járta: „*Havas Gergé nē havaskodj!*” Havas jelzővel egyébként azt illették, aki meggondolatlanul ésszerűtlen dolgot cselekedett vagy szeleskedett. Apátfalván az a szólás is járja: „*Ha Gergé napja gyün, akkó' nē hallgass sēnkire, hanem rakjad a krumplit!*”

Egyébként a márciusi hóból Apátfalván is gyűjtöttek össze és annak a levéllel itatták a kicsirkéket, hogy egészségesek legyenek. A lányok a márciusi hóban megmosdottak, hogy szebbek legyenek, mert hitték, hogy az szépít.⁷

⁴ Szigeti Gy. 1971. 214.

⁵ Szigeti Gy. 1974. 134.

⁶ Lele J.—Waldmann J. 1971. 582.

⁷ Barna G. 1979. 86.

JÓZSEF NAPJA — március 19.

A régi öregek ezen a napon elmentek Szent József miséjére és miután hazajöttek, lehúzták a csizmát és attól kezdve hétköznap meztláb jártak. Legtöbbjük akkoriban a nadrágot is levetette ezen a napon és csak Szent Mihály napján vette fel újra.

Az öregek Szent József napján — ha az idő engedte — feltétlenül megkezdték a szőlő nyitását még akkor is, ha csak néhány sort vagy tőkét nyitottak ki ezen a napon.

SÁNDOR (március 18.) és BENEDEK (március 21.) napokat is figyelték József nappal együtt. Különösen Benedeket, a tavasz beköszöntésének napját. Az országosan ismert időjárású regula *pátfolvai* változata a következő:

Sándor, József, Benedek,
Zsákba' hozzák a meleget.

GYÜMÖLCSOLTÓ BOLDOGASSZONY — március 25.

Apátfalván is általános volt, hogy ezen a napon ültették és szemezték a gyümölcsfákat, hogy biztosabban megfogják.⁸

ÁPRILIS 1.

Az ugratás, a bolondozás és rászedés napja volt, főként a gyerekek körében. Ha valamelyiknek sikerült a társát beugratnia, olyankor az elkiáltotta magát: „Április bolondja!” Ez a szokás napjainkban is él.⁹

VIRÁGVASÁRNAP

Ez a húsvét előtti utolsó vasárnap a *barkaszentölés* ünnepe. Régebben a barkás vesszőt a Maros porondjáról a pap hozatta. A szentelt barkát a templomban asztalra tették és mindenki vehetett belőle.

Othton a szentelt barkát bevitték a házba, a *suglótra* vagy a *tűkőr* háta mögé, később összekötötték az úrnapi virág egyrésszével, majd kivitték az ereszet alá és feldugták a horogfa mellé. Hitték, hogy akkor a házba nem csap a villám.

Ha kenyérsütéskor egymás után többször nem sikerült a kenyér, akkor a korpalesztőbe egy szemet tettek a szentelt barkából.

A virágvasárnap, illetve nagyhét előtti hétnek Apátfalván is *virághét* volt a neve és a virágmagokat akkor vetették.

A húsvéti meszelés és nagytakarítás már a nagyhét első három napján történt. Ugyanakkor szellőztették a ruhaneműt és az ágyneműt is.

NAGYCSÜTÖRTÖK

Nagycsütörtökön délben amikor *mégsüketültek* (elnémultak) a harangok, akkor egy rossz söprűvel a fal tövét körül söpörték, miközben hangosan többször mondogatták: „Kígyók, békák távozzatok a háztul!” Amíg azután nagyszombaton a harangok nem szólaltak meg, addig harangozás helyett a toronyban kerepeltek.

⁸ Borús R. 1981. 35.

⁹ Borús R. 1981. 35—37.

NAGYPÉNTEK

Nagypéntek nagy ünnep volt. A tanyákról ezen a napon énekszóval, feketébe öltözve jöttek a templomba még 10 km-ről is.

Nagypénteken a pátfalvaiak nem dolgoztak, még a lovakat sem vakarták meg és lovat kocsiba nem fogtak. Ezt Bálint Sándor is megemlíti: „Az *apátfalviak* (Csanád) lovat nem fognak kocsiba ilyenkor, hanem a tanyaiak is gyalog jönnek be a templomba, mert ezen a napon a kocsira ülést illetlennek tartanak.”¹⁰

Ennek a szigorú munkaszünetnek látszólag ellentmond az a tény, hogy a jószágot viszont ezen a napon herélték. A nagypénteki munkaszünetre és jószágherélésre más vonatkozásban Bálint Sándor is utal: „Bár a katolikus egyház a nagypénteket sohasem ünnepelte pirosbetűs ünnepként, a régivágású emberek mégsem dolgoztak ezen a napon. Egyedül csak a jószágherélésre került szükségszerint sor. A *szőregiek* szerint a most herélt jószág könnyen kiheveri a mütétet.”¹¹

Apátfalván a nagypénteki jószágherélést gyakorlati okokkal magyarázzák. Azzal, hogy olyankor még nincs nagy meleg, a legyek sem lepik még a friss sebet és így nem fertőzhetik azt meg, ahogy Apátfalván mondják: „*nem kőpik be a legyek*”. Nem utolsó sorban a húsvéti ünnepek alatt jobban tudják figyelni a kiherélt jószágot és ha valami akadályozza a gyógyulást, akkor könnyebben segíthetnek.

A századforduló előtt nagypénteken tilos volt tüzet gyújtani, akkor ezen a napon kizárólag csak *olajos kényeret* és *savanya káposztát* ettek.

A század első évtizedétől tüzet csak délben, sok helyen délután gyújtottak. Várták, hogy más gyújtson, hogy ott szaporodjanak a békák és az egerek. Száritott csutkát az udvaron kis kúpalakra összeraktak és azt meggyújtva ott pattogatták *kéziréstában* a kukoricát. Egy valaki ciroksöprűt tartott a rosta fölé, nehogy szétpattogjon a kukorica.

A századforduló után, az 1930-as évekig csak pattogatott kukoricát ettek délben vagy kora délután, délig azonban semmit. Estefelé esetleg már sós-paprikás kenyeret is ettek. Nagypénteket még azok is különösen szigorú böjttel ünnepelték, akik egyébként máskor nem, vagy csak módjával böjtöltek.

Az 1930-as évektől a fiatalok próbálták kibúvót találni a szigorú böjti fegyelem alól. Így akkoriban estefelé már sokan megették a tejet is. Különösen a gyerekeknek kedveskedett az anyjuk egy kis tejjel. A pattogatott kukorica ki nem pattogott égett *dumóját* porrá megtörték és ugyancsak porrá tört cukorral keverve a gyerekek nagyon szerették.

A nagypénteki pattogatott kukoricából cernára is fűztek és alkalmanként abból nyelettek egy szemet a torokfájóssal.¹²

A nagypénteki pattogatott kukoricáról Bálint Sándor ezt írja: „Nagypénteken délután sokfelé kukoricát szoktak pattogatni, amelynek néhol szintén szentelményjelleget tulajdonítanak. ...*Apátfalván* (Csanád) cernára fűzik és orvosságul használják.”¹³

A Szentsírt a templomban az 1940-es évek vége feléig a *Jézus katonák* őrizték. Jellegzetes alakjai voltak ők a nagyhét második felének. A Jézus katonák legalább négyen, de legtöbbször hatan voltak a legények közül kiválasztva, kiknek katonaviselt ember volt a parancsnokuk. A kalapjukhoz télizöldből egy kis ágacska volt tűzve. A szolgálatauk megtiszteltetés volt számukra és azért legfeljebb egy kis bort kaptak. Helyük

¹⁰ Bálint S. 1938. 200.

¹¹ Bálint S. 1980. 261.

¹² Borús R. 1981. 39.

¹³ Bálint S. 1938. 200—201.

a községháza udvarán a *cselédszobában* (kisbírók szobájában) volt és onnan mentek a templomba őrsváltáskor.

Nagypénteken a lányoknak egykor nem volt szabad fésülködniök, nehogy fájós legyen a fejük. Ezen a napon a lányok is fekete pántlikát kötöttek a hajukba. Más nagypénteki szokás volt, hogy ezen a napon kint az udvaron, leginkább a kútnál mosakodtak, nehogy bolhásak legyenek.

NAGYSZOMBAT, HÚSVÉT

Mikor nagyszombaton megszólaltak a harangok, söprúvel körüljárták az udvart és a fal tövét söprögetve mondták:

„Kígyók, békák mēneküljeték,
Házunk körű' nē maradjatok!”

A nagyszombati föltámadási körmenetre az idősebb asszonyok is világosba öltöztek, a rojtos nagykendőjüket is világosabb sarkára kötötték, a lányok pedig fehér ruhát vettek magukra. A körmenetben a Mária szobrot és a lobogókat fehér-ruhás máriás-lányok vitték.

A föltámadási körmenet utáni kocsonyaevés a 20-as években kezdett elterjedni, de a 30-as évektől már a sonkát is több helyen megették ilyenkor, amikor az első csillag feljött.¹⁴

A *Jézus keresés* szokása Apátfalván is megvolt még az 1920-as években is. Nagyszombat éjszakáján a jámborabb emberek a temető kápolnájához mentek. Ott imádkoztak és énekeltek egészen hajnalig.¹⁵

A régi öregek közül sokan akadtak még századunk első évtizedében is, akik a húsvéti sonkát és kalácsot húsvét reggelén korán elvitték a templomba, hogy a pap megáldja, megszentelje. Később az 1920-as évektől általánosan az volt a szokás, hogy húsvét vasárnapján, mielőtt ettek volna belőle, a családfő vagy a felesége szentelt vízzel meghintette.

Aki húsvét vasárnapján a nagymisére ment, az már a templomba menetele előtt megette a húst, aki viszont a korábbi kismisére ment, az a templomból való hazatérés után.

Húsvét reggelén az első falatot a *szentölt kóbászbú'* törték, hogyha kifekszenek a mezőre, a kígyó és béka ne menjen a szájukba. Az idősebbek fel is hívták a fiatalab-
bak figyelmét ilyenkor, mondván: „Égyeték égy falatot ebbű' ja kóbászbú', maj' nem mén a béka a szátokba!”

A sonka mellett kolbász, körösztcsont és tojás volt főve. A körösztcsontot annak jeléül főzték, hogy katolikus keresztények. Az első tojást mindenki megfelezte valakivel és közösen ették meg. Úgy tartották, hogy akik húsvéti tojást feleztek valakivel, azok a bajban majd segíteni tudnak egymáson. Azt is mondták, hogyha eltéved valaki, akkor jusson eszébe, hogy a húsvéti tojást kivel felezte meg és akkor majd megtalálja az igazi utat.

A szentelt sonka csontját többen elégették, mások az *ereszet csurgásba* elásták, hogy a rontást elkerüljék, de olyanok is voltak sokan, akik tavasszal avval verték a csutkatövet, mivel arra nagyon alkalmasnak tartották.

¹⁴ Borús R. 1981. 40.

¹⁵ Lele J.—Waldmann J. 1971. 582.

HÚSVÉT MÁSNAJPA

A húsvéti bál után a legények nem sokat pihentek, mert már korán reggel indultak locsolkodni. Nem egyedül, hanem a komák, jó barátok vagy utcabeliek három négy fős bandákban mentek, ami nagyobb bátorságot és önbizalmat adott nekik. A locsolkodás csak délig volt érvényes. Azután nem szívesen fogadták a locsolkodókat. Az a lány, akit délutánra hagytak a locsolkodással, meg is sértődhetett.

Az udvarokon lévő gémeskútaknál még az 1920-as években is általános volt a locsolkodás, különösen tanyán.

Rossz időben is kivezették a lányt a kúthoz. Az volt a felfogás, hogy amelyik lány a locsolkodástól beteg lesz, az már nem is életrevaló. Ha akadt lány, aki vonakodott a locsolkodástól, azt két legény a karjánál fogva vitte ki a kúthoz. Azt is megtette sok lány, hogy a tenyerére öntött vizet visszacsapta a legény szemébe. Ez azután már kihívás volt a javából. Az ilyen lányt nagyon meglocsolták. Dél felé már az ittas legények durván és kiméletlenül locsolkodtak. Ilyenkor a tanyasorokon és az utcákon végig lehetett hallani a lányok sikoltozását. Volt olyan lány, hogy belehalt a locsolkodáskor kapott tüdőgyulladásba vagy attól sérült meg, hogy fejbeütötték a kút-vödörrel. Ha a nagylány elbújt a locsolkodók elől, a legények nem vették sértésnek, mert tudták, hogy nem tőlük fél, hanem a hideg víztől. Ilyenkor a legények megkeresték és a kamrából vagy a padlásról, esetleg a pincéből is előhozták. Legalább egy-egy vödör vizet mindegyik legény ráöntött a lányra.¹⁶

A gyerekek üvegből locsoltak *szagos vízzel*. Régebben ez csak a szagos szappannak a leve volt, az 1920-as évektől a *rúzsavíz* váltotta fel, amit a patikában vettek. A patikus fel is volt készülve a rúzsavíz árusítására, mert húsvét hétfőn délig nyitva tartotta a patikát. Némelyik gyerek félliteres, de legalább 2 dl-es üveggel locsolt. Az üveg szája be volt kötve egy ruhadarabkával, amit túvel megszurkáltak, hogy obban lehessen belőle locsolni.

Szelídebb szokás volt már az, amikor vizeskancsóból tiszta vizet öntöttek a lányok, asszonyok markába. Ez a szokás még ma is megvan, bár az utóbbi évtizedekben már általában kölnivízzel is meghintették a ruhájukat vagy a hajukat.

Az asszonyokat a gyerekeken kívül a rokon és szomszéd férfiak, azonkívül a komák locsolták meg, de már nem a kútnál, hanem vizes kantából vagy kancsóból. Apátfalván, ha manapság az idősebbek közül locsolkodik valaki, előbb természetes vízzel teszi azt pohárból és csak azután a kölnivízzel.

Locsolkodás után a gyerekeket süteménnyel kínálták, majd piros tojást, virágot és pénzt adtak nekik. A *körösztygerék* meg a rokon gyerekek többet, az ismeretlenebb gyerekek kevesebbet kaptak.¹⁷

A legényeket sonkával, tojással, kaláccsal és borral kínálták meg. Ők is kaptak egy-egy szál virágot a lányoktól, amit azután fel is tűztek a kabátjukra.¹⁸

A régi öregek azt tartották, hogy az az asszony vagy lány, akit nem locsolnak meg, *kelevényes, gilvás* lesz.

A gyerekeknek juttatott húsvéti piros tojás festése is szokásban volt, de nem díszítették különösebben, csak pirosra festették. A háború alatt, amikor nem kaptak erre alkalmas festéket, összegyűjtötték a vöröshagyma héját és előbb megtörve, azt főzték meg. A tojás héja a hagyma levétől barnáspiros színű lett.

¹⁶ Juhász A. 1970. 73.

¹⁷ Borús R. 1981. 40.

¹⁸ Barna G. 1979. 59—96.

HÚSVÉT KEDDJE

Nem volt általános, hogy a lányok és asszonyok visszaadták a locsolást, de azért, ha az alkalom úgy hozta, sokan megtették. Ez rendszerint másnap (kedden) délután történt, amikor meglesték a legényeket és férfiakat — főként azokat, akik előző nap nagyon szilaj locsolkodók voltak — és váratlanul leöntötték őket egy-egy vödör vízzel. Mégis inkább az asszonyok locsolták meg férfiakat, de azt már csak inkább tréfának szánták. Összebeszéltek a szomszéd- és komaasszonyok, mert ők sem vállalkoztak egyedül a locsolkodásra. A kislányok ketten-hárman nyíltan mentek a fiúkat meglocsolni még az 1920-as években is.

SZÁRAZ SZERDA

Bálint Sándor írja: „Apátfalván húsvét után való szerdán, mint ők mondják: *száraz szerdán* még nem dolgoznak semmit. Azt tartják, hogy aki ezen a napon dolgozik, annak elszárad a keze. A pihenés még abból az időből maradt fenn, amikor húsvét nyolcadát is megszentelték. A népi magyarázat már utólagos.”¹⁹ Az első világháború után ezt már csak az öregek tartották számon.

GYÖRGY NAPJA — április 24.

Régebben (1886 előtt) Szent György napjával vette kezdetét a legeltetés *Békába'* (Bökény pusztán) a közös legelő idején. 1886-ban, amikor Apátfalva község megvásárolta a *békai legelőt*, ez május 4-re, a királyhegyesi búcsú utáni napra tevődött át. A gyerekek ilyenkor már mezítláb legeltették a kislibákat.

A századforduló előtt még sokan hittek Apátfalván is a Szent György napjához kapcsolódó babonákban. Így pl. a köcsögöket estefelé mind bevitték a házba, hogy a boszorkányok kint ne találják Szent György éjszakáján.

Az udvart sok helyen Szent György előestéjén bevetették muharmaggal vagy kölessel, majd lóval megjáratták mint a *szűrűt* (szérűt). Azután a lovakat kocsiba fogták és kerültek velük a gyöpon egyet. Azt tartották, hogyha az elvetett és a lovak lábáról a gyöpre tapadt muhar- vagy kölesmagot valaki megszámolja, csak akkor ronthatja meg a tehenet.²⁰

Ismerték és gyakorolták a Szent György napi *harmatszedést* is. Éjfélkor szedték a harmatot lepedővel a más földjén, hogy elvigyék a földje hasznát.²¹ A fölszívtott harmatot kicsavarták a lepedőből, majd a jószág ivóvizébe tettek belőle rontás ellen, de más betegségre is használták orvosságnak. A harmattól még nyirkos lepedőt ráterítették a megrontott fejőstehénre és úgy száradt meg a lepedő rajta.²²

Az évben az első vásár a Szent György napi volt, az április 24-ét követő szombaton (állatvásár) és vasárnap (kirakodóvásár). Ez így történt a 30-as évek vége feléig. Akkoriban megszüntették a vasárnapi kirakodóvásárt és attól kezdve egyszerre tartották meg a szombati állatvásárral.

Az állatvásár helye a falu melletti *Vásártéren* volt, a kirakodóvásár pedig a *Templom utcán* (ma József Attila utca) az *Állomás köztől* (Hajnal utca) a *Nagyköz utcáig*.

A Szent György napi tavaszi vásár részben olcsóbb, emiatt forgalmasabb is volt. Sok helyen ugyanis tavasszal a takarmány már fogytán volt, ezért a fölösleges állatai-

¹⁹ Bálint S. 1976. II. kiad. 318.

²⁰ Barna G. 1979. 98.

²¹ Barna G. 1979. 98.

²² Borús R. 1981. 44.

kat áruba bocsátották, de voltak olyan emberek is, akik a tavaszi vásáron növendék állatot vásároltak, amit legelőre szándékoztak kihajtani. A Szent György napi tavaszi vásár az igáslónak az árát is emelte, mert a ló tavasszal feltétlenül kellett szántani. Voltak olyan kisebb földű emberek, akik ősszel, amikor elvégeztek, eladták a lovakat. Úgy gondolták, jobban jönnek ki, ha nem kell a lovat kiteleltetni.

A búzát általában Szent György napig legeltették, de azután már nagyon vigyáztak rá. Azt mondták: „Émút Szen' György nap, mos' mán ha *pöröve*' (pörölyvel) verik is vissza ja búzát, akkó' jis kinyóll.” Más mondás volt: „Émút Szen' György nap, mos' mán még meri venni a cigány a lovat.” Ez utóbbi arra utal, hogy most már lehet legeltetni a lovat a gyöpön. Azt is mondták: „Szen' György nap után nē legeltesd, nē tapostasd a vetést!”

Szent György napján a *varnyú* (varjú) ha nem látszott ki a búzából, akkor jó termésre volt kilátás. Ha egy mód volt rá — főként ha az időjárás is engedte — a kukoricát „*Szen' György napjának hetibe*” vetették.

Ha Szent György nap előtt zengett az ég, a gyerekek *hempörögtek* a fűvön, de még az utcán is, hogy ne fájjon a hátuk.²³ Szent György nap előtt, ahány héttel előbb megdördült az ég, annyi hétig nem vártak esőt, hanem szárazságot jósoltak.

MÁRK NAPJA — április 25.

Ez a nap félnyep volt. Márk napján volt a *búzaszentölés*.²⁴ Ilyenkor Apátfalván is mise után körmenettel indultak a Templom utcán végig még az 1940-es években is. Azóta a templomban tartják a búzaszentelést.

A menetben ott volt a községi elöljáróság és ott voltak az énekes emberek is. Búzaszentelésre az iskolás gyerekek is kivonultak tanítóik vezetésével. A menet az utca közepén haladt a plébános vezetésével és a föld gyümölcének megóvása érdekében a Mindenszentek litániáját énekelték könnyöregve. Búzaszentelőre ünneplő ruhában mentek. A gyerekeknek aznap szünet volt az iskolában, délután mehettek játszani.

A falu nyugati végében még ma is ott áll egy fakereszt és annak a tövében az egyik oldalon mindig volt búzavetés. Nagy megtiszteltetés volt az annak, akinek a búzáját szentelték.²⁵ A legtöbb háztól kiment valaki a „búzaszentölésre”, rendszerint az öregek. A szertartás végén mindenki kapott néhány szálát a szentelt búzából, amit azután az imakönyvben őrzött. Ha valakinek fájt a feje, akkor olyan vízben mosta meg, amibe keveset belefőzött a szentelt búzából. Azt tartották, hogy attól elmúlik a fejfájás, de egy szálacskát az imakönyvben megtartottak a másik évre. A felaprított szentelt búzából tettek a kenyérelésztoébe is.

MÁJUSFA ÁLLÍTÁS

Nem volt ugyan általános szokás, de az 1930-as évek végéig azok a legények, akik tehették, május elsejének hajnalán a választott lány kapufélfájához *májusfát* kötöttek. A májusfa úgy készült, hogy egy vendégoldal hosszúságú fának a végére zöld ágat erősítettek, amit selyempántlikával és kendővel díszítettek. A májusfa állítására a legények mindig összefogtak, mivel felállításához és megkötéséhez a komák segítségére is szükség volt.

Amikor egy új ház felépült, akkor is májusfát állítottak az építőmester és a munkások megvendégelésére, megajándékozására. *Májusfa* volt a neve még akkor is,

²³ Barna G. 1979. 103.

²⁴ Katona L. 1982. 308—309.

²⁵ Barna G. 1979. 104.

ha ősszel tették fel a felépült házra. Erre a fára a mester és munkásai részére kendőt és üvegekben dugaszolt italt (bort, pálinkát) és papírból szalagokat kötöttek. A fát a mesterek tették fel a házra, de a gazda adta a hozzávalót. Ő hozta a bort és pálinkát, a kendőket, a szalagokat pedig a gazdasszony. A mesterek azután feldíszítették a fát, az ajándékokat pedig akkor vehették le, amikor akarták. Rendszerint egy éjszakára hagyták ott, de a létrát elvitték, mert ellophatták volna az értékes ajándékokat. Az efféle májusfát jó magasra kellett állítani, hogy lássák. A gazdának is dicsőségére vált, hogy ő megvendégelte és megajándékozta a házépítő munkásokat, de azt is jelentette ez, hogy meg van elégedve a munkájukkal és ez így egy kis hírverés is volt a mestereknek a jó munkájukért. A napjainkban elkészült új házakra is szoktak még májusfát tenni.

A KIRÁLYHEGYESI BÚCSÚ NAPJA

Május 3-a, Szentkereszt feltalálása a királyhegyesi búcsú napja. A búcsújárások idején *Pátfolváról* is sokan mentek a köröszttel Királyhegyesre, mert a *pátfolvaiak* és a királyhegyesiek rokoni kapcsolata igen széles körű. Napjainkban május 3-ához legközelebb eső vasárnap tartják Királyhegyesen a búcsút, amit trefásan *sajátás búcsúnak* neveznek.

FAGYOSSZENTEK — május 12—13—14. és ORBÁN — május 25.

Ezeket a napokat nagyon figyelték Apátfalván is. *Pongrác, Szervác* és *Bonifác* haragjánál azonban jobban „tartottak” az *Urbánétól*, mert ő már május vége felé nagyon komoly bajokat okozhatott. Ha Orbán napja körül hűvösre fordult az idő, Apátfalván a régi öregek begombolt téli öltözetben szinte babonás félelemmel felelték, ha megkérdezték tőlük, hogy mit csinálnak: „Várom Urbánt!” Rendszerint Orbán vitte el a szőlő és gyümölcs mellett a *pasziúrt* (babot) is. Ennek ellenére Apátfalván nem volt valami nagy kultusza. Nem olyan mint a *Maruson túli* Nagyszentmiklós (ma Romániában) német lakossága körében. 1920 előtt a nagyszentmiklói németeknél béreskedő pátfolvai legények látták, hogy a szőlőművelő gazdák borral locsolták Orbán szobrát, hogy kedveskedjenek neki, de ha elfagyott a szőlő, akkor vízzel locsolták a szobrot.

KERESZTJÁRÓ NAPOK

Katona Lajos írja: „Fagytól, rozsdától és jégesőtől, a vetések és ültetvények e zord ellenségeitől való oltalmat esd az egyház Búzaszentelő napján és a tőle kisebb-nagyobb közzel elválasztott Keresztjáró napokon.”²⁶

Apátfalván az 1940-es évek végéig mentek ilyenkor a könyörgő körmenetek a Köröszt utcai, továbbá a faluvégén és a temetőben lévő kereszttekhez. Ezeken ugyanúgy résztvettek az iskolás gyerekek is, mint a búzaszentelő körmenetben.

A Keresztjáró napok utáni *áldozócsütörtökön* Apátfalván a régiek nem meszeltek, mert úgy hitték, hogy akkor elszaporodik a házuknál a bolha.

²⁶ Katona L. 1982. 310.

Apátfalvi szoborról Bálint Sándor a következőt írja: „A szakrális célzatú paraszt-épitkezés remeke *Apátfalva* szobra a Maros közelében. Fölötte négy fehérre meszelt, tornác módjára képzett oszlopon nád-, újabban zsindelytető. Egy jómódú paraszt-asszony: Mészáros Apolló állította (1824.)”²⁷

Ha meghal valaki Apátfalván, ennél a szobornál lévő kis haranggal *cséndítenek* vagyis huzzák a *lélekváltságot* és itt volt 1949-ig Úrnapiján az egyik sátor is.

Nepomuki Szent János napján a csanádpalotai búcsúra Apátfalváról körösztot nem indítottak. Ennek ellenére többen elmentek a palotai búcsúra is régebben parasztkocsival, később kerékpáron és vonaton.

ÚRNAPJA

Egykor nagy pompával ünnepelték ezt a kimondottan katolikus egyházi ünnepet. A templomból induló körmenet a Templom utca (József Attila utca), Kossuth utca és Temető köz (Hunyadi utca) által körülzárt tömb sarkainak közelében felállított díszes és virágos sátrak előtt állt meg, hogy az Oltáriszentséget ünnepelje.

Az utolsó hagyományos úrnapi körmenet 1949-ben volt. A sátrakat azoknak a házaknak a gazdái gondozták és díszítették rokoni segítséggel, amelyik elé állították. A Szent János szobornál lévő sátrat a jámbor *szentasszonyok* gondozták. Úrnapi azokat a kerítéseket is díszítették virággal, az ablakokat pedig virággal és gyertyával, amelyek előtt a körmenet elhaladt.

A sátraknál a szertartás után mindenki igyekezett virágot szerezni. A virág egy részét megszáritották és eltették orvosságnak. Más részét összekötötték a virávasárnapi barkával és az ereszet alatt a horogfa mellé dugták, hogy a villám ne csapjon a házba, de voltak olyan helyek is, ahol az úrnapi virágot a padláson szórták szét hasonló céllal. Mások az úrnapi körmenetről hazavitt virágot megszáritották, majd megégették, a hamuját pedig beleszórták az *egér- és pocoklukakba*, hogy az egerek és pockok ne szaporodjanak. A beteg állatok ivóvizébe is tettek az úrnapi virágból.

1950 óta a sátrakat Úrnapiján a templomkertben a templom négy sarkán állítják fel. Az úrnapi sátrak virágaiból ma is visznek haza a hívek.

PÜNKÖSD

Apátfalván is szokásban volt, hogy a lányok 4—6 fős csoportokban pünkösdőlni jártak. A lányok közül egy menyasszonynak volt öltözve. Élővirágból volt a koszorúja kis fáttyollal és neki virág is volt a kezében. A lányok egymást karon fogva mentek egyik háztól a másikig. Ilyenkor a kapun „Szabad-e pünkösdőlni?” köszöntéssel nyitottak be. Ahol látszott, hogy szívesen fogadják őket, ezt a kérdést el is hagyták.

Kardos Imréné Mócsa Ilona (1910—) a pünkösdőlő szövegének alábbi változatára emlékezett:

Mi, mi, mi, mi van ma?
Piros pünkösöd napja.
Holnap lesz, holnap lesz,
A második napja.

²⁷ Bálint S. 1977. 1/377.

Andreás, bukrétás,
Felesége jó táncos.
Az ura sejémszál,
Ű maga aranyzál.

Jó' megfogd, jó' megfogd
(a) Lovadnak kantárját,
Ne tiporja, ne tapossa
A pünkösdi rózsát.

Én kicsike vagyok,
Nagyot nem szólhatok;
Mégis az Istennek
Dicséretet mondok.

Dicséret, dicsőség
Szálljon erre (a) házra,
Mint régente szállott
Az apostolokra.

A pünkösdi rúzsza
Kihajlott az útra;
Szédje föl a mēnyasszony
Kösse koszorúba. Amen.

(Dicsértéssék a Jézus Krisztus.)

A lányok a pünkösdölésért süteményt meg pénzt kaptak. Ez a szokás a második világháború alatt szűnt meg.

Pünkösdöléskor minden ház kerítését zöld ággal, leginkább bodzával díszítették. „Apátfalván az öregek úgy tartották, hogy a pünkösdi bodza leveléből és virágjából főzött ital orvossága minden betegségnek.”²⁸ A pünkösdi bodzából tettek a korpaelesztőbe is. A bodzateát mégis leginkább köhögés ellen itták.

PÜNKÖSD MÁSNAPJA

Ha az időjárás engedte, akkor leginkább pünkösöd másnapján tartották a *békai fűlárverést*.

Pünkösöd másnapján volt a *pünkösdi széplányválasztás* is. A következő pünkösdig ő volt a faluban a széplány még akkor is, ha történetesen nem ő volt a legszebb, mert hogy ki lett a széplány pünkösdkkor, az azon múltott, hogy a rendezőktől a piros papucsot árverésen kinek vették meg. A széplányválasztást a templom mögötti téren az egykori Gazdakör előtt népünnepély keretében rendezték. A sokszínű rendezvény keretében a széplányválasztáson kívül volt ott még zsákba futás, lepényharapás, karóra mászás és még sokféle szórakoztató játék. Egy ilyen népünnepély színes leírását találtam a Makón szerkesztett Maros c. hetilap 1887. szeptember 11-i (18. évf. 37. sz.) számában. Valószínűleg városi polgári hatásra terjedt el ezeknek a népünnepélyeknek a szokása falun is.

²⁸ Bálint S. 1976. II. kiad. 342.

MAJÁLIS

Májusban a tanév vége felé rendezték meg az iskolás gyerekek részére a *majárist* (majálist), valamikor a község határához tartozó bánáti erdőben, majd az 1920-as évektől a Makóhoz közeli Fehérház nevű gátórház melletti ártéri erdőben. A gyerekek a tanítóik vezetésével gyalog mentek a Fehérházig a töltésen, legfeljebb a kisebbeket és gyengébbeket vitték kocsin az arra vállalkozó szülők, akik a gyerekek kedvéért a május végi dologidőben feláldoztak egy napot, jó idő esetén leginkább az utolsó májusi szombatot. Ha szép volt az idő, a majális jó hangulatban telt el, délután már rezesbanda ütemére táncoltak a gyerekek, a szegénylősebbek azonban inkább játszottak az erdő melletti legelőn vagy a ritkábban látott erdei madarakat nézegették. Ez a nap egyébként a „Madarak és fák napja” is volt.

A majálisról este sötétedéskor alaposan elfáradva érkeztek haza. A tanyai gyerekeknek még azután kellett kimenniük a tanyára. Apjuk vagy anyjuk rendszerint már várta őket a faluban. Otthon azután a szülők néhány napig ápolhatták a gyerekeik feltört lábát.

Az 1950-es évek elején még rendeztek majálist az iskolás gyerekeknek.

MARGIT NAPJA — június 10.

Margitot Apátfalván is a *legyes* jelzővel illették és sokszor mondták: „Majgyünnök mán a legyek, a héten Margit napja lesz.” Vagy: „Még hozta Margit a legyeket.”²⁹

ANTAL NAPJA — június 13.

Ezen a napon nem volt szabad sütni és egyáltalán lisztbe nyúlni, nehogy *Szent Antal tüze* (orbánc) jöjjön ki azon, aki lisztbe nyúlt. Az orbánc az arcon, kézen vagy a lábon úgy égett, mintha parázs lett volna. Hitték, hogy akin Szent Antal tüze van, akkor gyógyul meg, ha Antal nevű ember lisztes zsákkal megütögeti. Leginkább mégis úgy volt szokásban gyógyítani, hogy három Antal nevű acéllal és kovával rácsiholt és ráimádkozott.

A keddi mosást is kerülni kellett, mert úgy tudják Apátfalván, hogy Szent Antal kedden született és kedden is halt meg.

Bálint Sándor említi: „Századeleji följegyzés szerint *Apátfalván* a gazdátlanul elhagyott olvasónak *Szent Antal olvasója* a neve. Ha valaki megtalálja, a templom Szent Antal-szobrára akasztja, hogy feledékeny gazdája ott majd ráleljen. Néha egész csomó rózsafűzér függ a szent lábánál, nem viszi el senki, mert nem az övé. Ha azután valaki olyan szegény hal meg, akinek még olvasója sem volt, akkor ezekből vesznek el egyet és ráfonják a halott ujjaira.”³⁰

Nyári ünnepek és jeles napok

SZENT IVÁN — június 24.

A nyári napfordulón Apátfalván is szokásban volt egészen a második világháborúig *szentiványi tüzet* gyújtani és ugrálni. A faluban utcasarkokon, a töltés tetején, tanyán pedig két tanyasor között sima helyen, leginkább dűlőúton gyújtottak tüzet,

²⁹ Bálint S. 1980. 288.

³⁰ Bálint S. 1977. I/452.

ahova mindkét tanyasorból kijöttek a felnőttek is, de főleg a gyerekek egy-egy tűzhöz néha 20-an 25-en is. A tüzet leginkább *szárizikból* és *venyigéből* rakták, de sokszor tettek rá szalmát is.³¹

A tüzet azért ugrálták, hogy rühesek vagy tetvesek ne legyenek. A parázsra néha azért is ráugrottak egy kicsit, hogy ne legyen *vaktetűs* a lábuk.³² A vaktetű az volt, amikor télen megcsípte valakinek a fagy a lábát és az a következő télen a hideg hatására erősen viszketve kiújult.

Néha az idősebbek is ugrottak egyet-egyét. Még a karonülő gyerekek is ugrottak a szülei, amikor már nem volt olyan nagy a tűz. Mezítláb ugrottak mindig és nagyot sívalkodott az, aki parázsra vagy szikrára ugrott. A legénykék és az anyjuk már azt is figyelték, hogy melyik lány ugorja át a tüzet legügyesebben.³³

Ezen a napon szórták az asszonyok a gyerekeknek a *szentiványi almát*. *Fűzfaalmá-*nak is nevezték ezt a zöldszínű hosszúkás almát, ami ugyan nem tartozott a legfinomabb gyümölcsök közé, de a régi világban amikor még nem termett ilyen sok nemesített gyümölcs mint napjainkban, a gyerekek a szentiványi almát is szívesen megették.

Már kora délután csapatokban szaladtak a gyerekek az utcán és bekiabáltak a házak udvarára: „Szórnak-é szentiványi almát?” Olyankor rendszerint már el volt készítve egy szakajtóval és kiöntötték nekik. Az volt az ügyesebb gyerek, aki többet felszedett. Az almát azzal a céllal szórták, hogy olyan *bőség* (bő termés) legyen gyümölcsből, hogy mindenkinek jusson. Este a szentiványi tűz körül is szórták az asszonyok az almát. Amikor a tűzgrás szokása elmaradt, az almát még sokáig, egészen az 1950-es évek elejéig szórták.

A *szentiványi ének* emléke Apátfalván már csak szólásokban maradt fenn. Így: „Hosszú mint a szentiványi ének.” Vagy: „Ényúttya mint a szentiványi énekét.”

PÉTER PÁL NAPJA — június 29.

Ezen a napon régebben, egészen a második világháború végéig nem dolgoztak. Akkoriban ezen a napon volt délelőtt az *aratók miséje*. Ha történetesen Péter Pál hétfőre esett, akkor kettős ünnep volt. Aki Péter Pál napján dolgozott, arra azt mondták, hogy megveri az Isten. A másik esztendőben nem fog aratni, mert beteg lesz. Délután azért bizonyos előkészület (pl. kaszkalapálás) már előfordulhatott. Sokszor Péter Pál délutánján tekintették meg, hogy hol legérettebb a gabona, hogy majd azzal kezdjék az aratást.³⁴

Régebben az ígáslovakat csak Péter Pálra verték ki a pusztára, mert aratásra ott-hon kellett lenniük. Ilyenkor az ökröket is hazahajtották az ökörcsordáról, de azokat a munka végeztével visszahajtották többször is.

Az első világháborúig Péter Pál és Szent Mihály között a fiatalok szórakozására a nyári nagy dologidőben csak *kalákát* tartottak, már a farsangi bálaknál említett tánchelyül szolgáló kocsmákban.

A *kaláka* tehát nyáron vasárnap és más ünnepnap délután tartott táncmulatság volt, amit a kocsmárosok bál helyett rendeztek. Belépődíjat a kalákában nem szedtek. Egyébként ugyanúgy marsoltak be is, ki is mint a bálakban, csak a kaláka délután 4 órától estefelé 7 óráig tartott. Naplementig, mire a *hazajárócsorda* hazaérkezett, otthon kellett lenni a kalákából. Így hétfőn vagy az ünnep utáni napon hajnalban pihentebben indulhattak a munkába.

Az 1920-as évektől már a kalákák helyett is bálakat rendeztek.

³¹ Juhász A. 1970. 76.

³² Lele J.—Waldmann J. 1971. 586.

³³ Borús R. 1981. 55.

³⁴ Borús R. 1981. 55.

ILLÉS — július 20.

Úgy tartották, hogy Illés napján vihar lesz. Ha mégis ezen a napon arattak, akkor azt mondták: „Kösd lē jó' a papkívit a körösztetejin, mē' Illés ēviszi!” Vihar esetén azt mondták: „Illés próféta mēn mán a fiákērrā.” Vagy: „Görgeti mán Illés (mások szerint Szent Péter) a hordót.”³⁵

Illés napján a lóval való nyomtatás is bizonytalan volt.

Az örökségen torzsalkodó gyerekeinek mondta a *pátfolvai* örökhagyó szülő: „Jobban űsmerlek benneteket, mint Illés prófétát a falon avvá' ja hat lóvá'.” A szülő ezt Illés próféta ikonográfiai ábrázolására utalva mondta a gyerekeinek. Azt akarta ezzel kifejezni, hogy nagyon ismeri őket, tudja, hogy mi lakik bennük. Jobban mint Illés prófétát, kinek a képe több helyen ott függött a szoba falán a szentképek sorában.

A *villámcsapás*nak Apátfalván *Űr haragja* (együtt a villámlás és dörgés), *égi háború*, *nyila*, *ménkü* és *tüzes istennyila* a neve. A néphit szerint csak tejjel lehetett oltani. A házat a villámcsapástól azzal óvták, hogy a virágvasárnap barkát és az úrnapi virágot összekötve feldugták a horogfa alá, továbbá a kenyérmosó vizet felöntötték a ház tetejére vagy kiöntötték a *csurgásba*.

A fenyegető vihart, jégesőt úgy hártották el, hogy az udvarra kidobták a sütőlapátot, továbbá baltát vágtak a földbe. Szentelt gyertyát is gyújtottak, a ház négy sarkát pedig szentelt vízzel locsolták. Vihar és jégeső ellen *fölhő elé harangoztak*, azonkívül ahol volt, ott az elszáradt karácsonyfát bevetették a tűzbe.

Azt is hitték, hogy a villám oda csap le, ahol pénteken mosnak.

ANNA — július 26.

Apátfalván fogadott ünnep. „Szent Anna tiszteletére hálából, hogy az 1831. évi kolera megszűnt, örökös ünnepet fogadtak.”³⁶

Szent Annához gyermekáldásért, könnyű szülésért, imádkoztak a várandós asszonyok. Mikor állapotos lett az asszony, akkor kilenc kedden kenyéren és vízen böjtölt, hogy könnyen szüljön.

Szent Anna asszony napja utáni szombaton és vasárnap volt a *Szent Anna asszonyi* vagy *nyári vásár*.

VASAS SZENT PÉTER NAPJA — augusztus 1.

Vasas Szent Péter napján nem sütöttek kenyeret. Ha valaki mégis sütött, attól megkérdezték: „Nem fész, hogy vasé válik a kenyered?”

HAVI BOLDOGASSZONY NAPJA — augusztus 5.

Ezen a napon a *pátfolvaiak* kétféle búcsúra is mehettek. A falusiak Szegedre a Havi Boldogasszony búcsúra, ahova már a múlt században is jártak, a tanyaiai pedig ugyancsak Havi Boldogasszony tiszteletére 1901-ben felszentelt Langó kápolnához. A kápolna a csanádpalotai műút és az Apátfalváról Királyhegyes felé vezető Nagyút találkozásánál van.

A szegedi búcsúra augusztus 4-én reggel mise után indultak. Akik nagyon elfáradtak, azok Szegeden ott pihentek a templom körül, de a legtöbben énekeltek és imádkoztak egész éjszaka. Másnap Szegedről visszafelé a nagy mise után indultak.

³⁵ Borús R. 1981. 56.

³⁶ Szentkláray J. 1898. 229.

Ilyenkor Kiszomboron iskolákban aludtak. Így a szegedi búcsúról harmadnap érkeztek haza. Amikor Apátfalván a faluhoz közeledtek, megszólaltak a harangok és olyankor a Templom utcán a *faluvégi nagykörösztig* mentek eléjük az otthon maradt hívek, akik azután együtt jöttek be a búcsúsokkal a templomba.

Köröszti ment a faluból a *tanyai búcsúra* is aug. 5-én. Nagyot kerültek, mert elmentek a *Kardos körösztig*. Onnan mentek a *Kisútra*, onnan pedig a *Nagyútra*. Közben az utak mentén mindenütt csatlakoztak hozzájuk a tanyaiak. Ezen a napon este kezdődött a kápolna mögötti nagy sátorban a tanyai bál. Ezt a bált különösen a két háború között „kapták föl.”

NAGYBOLDOGASSZONY NAPJA — augusztus 15.

Ezen a napon reggel korán kereszt indult a *kiszombori* búcsúra. Apátfalván késő délután ugyanúgy fogadták a hazatérő búcsúsokat, mint amikor Szegedről érkeztek vissza.

KÉT BOLDOGASSZONY KÖZE — augusztus 15 — szeptember 8.

A *kétboldogasszonyi* (aug. 15—szept. 8.) közötti csirkéket tartották a legegészségesebbnek, bár azoknak az asztal helyén és annak környékén már nem nagyon volt mit kápirgálni. Ezeket volt jó tavasszal vágni. Az volt a jó gazdasszony, akinek szép számmal kelt őszi, tavaszi és kétboldogasszonyi csirkéje. A tojásból is a kétasszonyközit szerették leginkább télire eltenni és a legjobb liszt is az volt, amit két Boldogasszony között őröltek, de akkor csinálták legtöbb helyen a *tarhonyát* és a kenyérsütéshez fontos *korpaélesztőt* is.

SZENT ISTVÁN NAPJA — augusztus 20.

Egynapos búcsúra ezen a napon is a szokásos módon kereszt indult Makóra. A két háború között a gyöngyösbokrétásokkal ilyenkor Apátfalváról is többen feljutottak Budapestre.

KISBOLDOGASSZONY VAGY KISASSZONY NAPJA — szeptember 8.

Ezen a napon volt a *radnai búcsú*, ahova sokan mentek Apátfalváról is, hiszen az első világháború utolsó évéig (1918) a környék legnagyobb búcsújáróhelye Mária-Radna volt.

A búcsúsok az ünnep előtt két nappal mise után indultak Radnára. Első éjszaka Pécskán aludtak, ahonnan másnap reggel indultak tovább. Ez már az *ünnep szombatja* (az ünnep előtti nap) volt. Ezen a napon Aradon keresztül Lippáig mentek, ahol másodszor éjszakáztak.

Mikor az ünnep napjának reggelén megérkeztek Mária-Radnára, a régi öregek idejében az volt a szokás, hogy a templom ajtajában letérdeltek és térdenállva mentek az oltár elé. A régiek közül sokan már a Marostól térdenállva, vérző térdekkel mentek a templomba azok, akiknek valami nagy kérnivalójuk volt.

Aki először ment Radnára, *radnai körösztanját* választott azok közül, akik már voltak a radnai búcsún. A radnai körösztanja is számon volt tartva és egész életében *körösztanjának* szólította az, akit megkeresztelt.³⁷

³⁷ Lele J.—Waldmann J. 1971. 587.

A búcsúsokkal kocsi is ment és azon vitték mindenkinek az elemózsiáját és esetleg arra ült fel, aki útközben nagyon komolyan beteg lett.

Mise után az egy falubeli búcsúsok a kegytemplom egyik előre megbeszélt sarkánál találkoztak és együtt mentek fel a Stációhoz, egészen a Golgotáig. Ott elvégezték a stációt, majd miután onnan lejöttek, mehetett mindenki radnai emlékül *búcsúfiát* vásárolni. Radnáról visszafelé délután indultak.

Hazafelé jövet első éjszaka *Mikelakán*, második éjszaka pedig ismét Pécskán szálltak meg. Apátfalvára a Radnát járó búcsúsok az elindulásuk napjától számítva az ötödik napon érkeztek haza. Az otthon maradottak ilyenkor is mentek a *körösztele*, majd együtt mentek a templomba.

Napjainkban turista jelleget öltött a radnai búcsújárás is. Autóbuszsal mennek, de azért énekelnek és imádkoznak az autóbuszban is. Mise után most is felmennek a Stációhoz.

A búcsúsokknak régen főként kegyképeket és szobrocskákat, továbbá gyermekjátékokat árultak. Újabban a vallásos kegytárgyak mellett sok az erdélyi népművészeti alkotás: cserépedények, fafaragások, szőttek, hímzések, fonott tárgyak, de mindenféle olcsóbb bazáráru is.

Régen levest meg aszalt gyümölcsből főzött ciberét főztek és árultak a búcsúsokknak, most pedig étkezdék vannak a számukra.

A radnai búcsú emlékét a két világháború között úgy tartották meg, hogy a búcsúsok azon a napon mise után kimentek a temetőbe és vissza.

Kisasszony utáni szombaton és vasárnap volt az évben a harmadik országos vásár, a *kisasszonyi vásár*. Cséplés után a kisasszonyi vásár előtt az évi legnagyobb pénzbevétel a búzából már megtörtént és így ilyenkor már a téli ruhafélét is sokan igyekeztek megvásárolni.

Őszi ünnepek és jeles napok

MÁRIA — szeptember 12.

„Mária nevenapja” alkalmával kereszt indult Apátfalváról a *kwityi* (kövegyi) búcsúra is.

SZENTKERESZT FELMAGASZTALÁSA — szeptember 14.

Ezen a napon volt a *békai* (Bökény telepi) búcsú, ahova a kereszttel többen mentek Apátfalváról is, hiszen a rokonai kapcsolatok igen szorosak voltak a *békaiak* és *pátfolvaiak* között.

GELLÉRT NAPJA — szeptember 24.

Az 1930-as évek közepétől a szomszédos *Kiscsanád* (Magyarcsanád) búcsújának napja. A római katolikus templom ugyanis akkoriban épült fel Magyarcsanádon. Abban az időben kereszttel mentek Apátfalváról erre a búcsúra is. Napjainkban vasárnap ünneplik úgy, hogy a *pátfolvai* Szent Mihály napi búcsúnál egy héttel korábban tartják.

MIHÁLY — szeptember 29.

Az apátfalvi búcsú napja. Ezen a napon Királyhegyesről, *Kiscsanádról* (Magyarcsanádról), Kiszomborról, *Kuwtýról* (Kövegyről) és Makóról jöttek a búcsúsok Apátfalvára.

A búcsúra már kacsát vágtak és ettől kezdve a kacsavágás folyamatosan tartott a diszóvágásokig.

Az esztendő legnagyobb bálja a búcsú napján volt. A bálakról ugyan már bővebben szoltam a *nagyfarsanggal* kapcsolatban, itt más vonatkozásban bővitem ki az ott említetteket.

A legény mikor a bálba ment, külön kapott pénzt az apjától és külön az anyjától. Az apa adta a többet és olyankor rendszerint ezt mondta: „Vigyázz fiam még ne verjének, mē ha még hallom, hogy megverték, nem mégy többet a bálba!” Más alkalommal ezt mondta: „Vigyázz! Sēnkit nē bánts, de még nē hagyj magadat verni!”

Az anya is pótolta az apától kapott egy-két koronát leginkább ötven krajcárral, de a kicsit tehetősebb legény maga is *szērzett* (lopott) hozzá otthonról a magukéból egy fél mázsa búzát vagy kukoricát. A megbízható szomszéd szívesen vett egy kis lopott búzát, kukoricát, mert olcsóbban jutott hozzá. Ilyenkor a teli zsákot csak át kellett dobni a kertben a kerítésen. Ebből persze baj lett, ha a szülők megtudták és nagyobb mennyiségben nem is volt lehetséges a lopás. Az ilyenfajta kisebb lopást viszont elnézték, még életrevalóságnak is tartották. Az apa ugyanis sokszor ha sejtette is, hogy a fia honnan szerezte a pénzt, mégis büszke volt, ha azt hallotta, hogy a fia nagyot mulatott a bálban.

Jobbmódú legények a Takács-féle kocsmába és Juhász Vēntor (Vendel) kocsmájába jártak. A szegényebbek kocsmája a Lichter-féle volt. Ott is volt azért mulatozás, mert odajártak a kūtörök meg a hajósok, akik a század első évtizedéig ha nehéz munkával is, de igen szépen kerestek. Sokszor jobban szórták a pénzt még virtusból is, mint a tehetősebbek.

Gyakoriak voltak a bálban — különösen búcsúkor — a legények verekedései. A negyedik, ötödik nóta után emelkedett hangulatban könnyen mondtak egymásnak sértő szót. Leginkább a lányokon vesztek össze. Sokszor a lány csinálta a bajt azzal, hogy két legénnyel is udvaroltatott. Ha a lánynak nem tetszett egy legény, akkor tánc közben megbeszélte egy másik legénnyel, hogy kísérje haza. Ebből rendszerint az következett, hogy a cserbenhagyott legény bosszúból legközelebb belekötött a vetélytársába. A lányok esetében sokszor az is közrejátszott, hogy egyik vagy másik legény gazdagabb, módosabb volt. A lány büszke volt, ha összevesztek rajta. Ezek a veszekedések nem egy esetben halállal is végződtek.

Szent Mihály napjával vette kezdetét a *kisfarsang*, amit Bálint Sándor is megemlít: „Most már kezdődhet a *kisfarsang*, vagyis a lakodalmazásnak őszi, Katalin napjával záruló időszaka. Apátfalva öregjei még emlékeznek rá, hogy a legény Szent Mihály napján vitte el a lánynak a jegykendőt, ha még Katalin napja előtt meg akartak esküdni.”³⁸

A házat ősszel a Szent Mihály előtti héten meszelték ki a télre, továbbá régebben ekkor fogadták meg a feleséges tanyás béresek.

DÖMÖTÖR — október 26.

Dömötör napjáig fogadták Apátfalván a féléves cselédeket, a „szógállókat” (szolgáló lányokat) meg a kisebb béresek és a kanászokat.

³⁸ Bálint S. 1977. II/333.

MINDENSZENTEK — november 1.

Erre a napra a halottak hozzátartozói rendbehozzák a sírokat. Még a távolban élő, a faluból elköltözött hozzátartozók is ilyenkor illőnek tartják, hogy legalább egy évben egyszer felkeressék elhalt szeretteik sírjait, virágot és koszorút visznek azokra, majd estefelé gyertyát gyújtanak a sírokon.

Régebben csaknem minden háznál, de sok helyen még napjainkban is égetnek gyertyát otthon is a halottak emlékére. Annyi gyertyát gyújtanak, ahány halottat számon tartanak, de egyet még azok emlékére is, akiről már senki meg nem emlékezik.

A *békai pusztán* legelő jószág (gulya, ménes) *sztéverése* is mindenszentek napján történt.

HALOTTAK NAPJA — november 2.

Halottak napján ugyanúgy mint hamvazószerdán a *kúdúsoknak* szánt ételmet: krumplit, lisztet, kenyeret, cipókat, kalácsot, tarhonyát, szalonnát és húsfélét a templomajtóban adták át.

Halottak hetiben, vagyis azon a héten, amelyiken halottak napja van, lakodalmat nem tartanak.

KATALIN — november 25. — ANDRÁS — november 30.

Katalin után már bálát sem tartottak. Együtt kívánczok e két nap említése a sajátos apátfalvi kapcsolatuk miatt.

Az esztendőben a negyedik országos vásár Apátfalván Katalin utáni szombaton és vasárnap volt. Mivel előfordult, hogy ez a két nap: Katalin (nov. 25.) és András (nov. 30.) közé esett, ezt a vásárt egyaránt nevezték *katalini* és *andrás*i vásárnak. Előfordult ugyanis, hogy még András napjára is esett. A katalini, illetve andrás

vásáron lovat télire nem igen vettek, de a fejőstehén ilyenkor is kapós volt, mert annak a vásárlása nem volt évszakhoz kötve.

Erre a vásárra már jobban a liba, kacsa és disznó árát vitték, de azért vigyázni kellett a pénz költségével, mert a legtöbb helyen hátra volt még az évi adó fizetése.

A szilveszteri ólomöntéshez hasonlóan a lányok ólmot öntöttek András

kor is, hogy megtudják, ki lesz majd a jövőbeli párjuk.³⁹

Az András napi időjósálsnak Apátfalván két változatát is ismernek:

Egyik: „Ha András kopog,
Luca lotyog,
Karácsony kopog.”

Másik: „Ha András lotyog,
Luca kopog,
Karácsony lotyog.”

András jeles névnap is volt és erre a napra már sokan disznót is vágtak, a mulatozást azonban éjfélkor befejezték.

Közben lepergett egy év, *András* ismét *bezárta a muzsikát*, másnap pedig újra megkezdődött az Apátfalván *kisbűtnek* is nevezett adventi időszak.

*

³⁹ Borús R. 1981. 68.

Dolgozatomban szándékosan nem kerültek kiemelésre az alábbi — Apátfalván egyébként számontartott — napok: EGYED (szeptember 1.) napján volt szokásban befogni a disznót hízlalni; ROZÁLIA (szeptember 4.) pedig jó meleg idő esetén az ágynemű szellőztetésének volt a napja, hogy ne essen abba a moly. SÁRLÓS (*Sallós*) BOLDOGASSZONY (július 2.) és MÁRIA MAGDOLNA (július 22.) napoknak Apátfalván ma már jobbára csak dologtöltő emléküik él. MEDÁRD (június 8.) és MÁRTON (november 10.) napokhoz pedig csak időjárásiregulák fűződnek. A Medárd napi országosan ismert, az utóbbiról pedig Apátfalván azt tartják, hogy amilyen az időjárás Márton napján, olyan lesz a tél.

A gazdasági élet szokásai

A SZÁNTÁS-VETÉS SZOKÁSAI

Pénteken általában nem volt tanácsos kezdeni semmiféle munkát, akkor csak folytatni lehetett azt, amit már a korábbi napokon megkezdtek. Ez vonatkozott a *gané* (trágya) hordására és a szántás megkezdésére is.

A régi öregek, amikor az ekét a földbe vetették, vagyis amikor a szántást megkezdték, „Uram Jézus segíts!”-fohászt mondtak.

A búza vetése Szent Mihály után kezdődhetett. Az első világháborúig gyakori volt, hogy vetőzsák helyett a karácsonyi abroszból vetettek. Hitték ugyanis, hogyha abból az abroszból vetnek amivel *karácson bütyyin* (karácsony böjtjén) az ünnepi asztal volt leterítve, akkor áldásos lesz a vetés.

AZ ARATÁS SZOKÁSAI

Akik Péter Pál napján testben és lélekben felkészültek az aratásra, másnap ha az péntekre esett, csak nem kezdték még azt meg, mivel a péntek tiltott napnak számított ilyenkor is. Azt mondták, hogy ha pénteken fognak hozzá az aratáshoz, akkor szerencsétlenség éri őket az aratás alatt.

A régiek mielőtt az aratást megkezdték, akkor is „Uram Jézus segíts!” fohászt mondtak.

Az első kaszavágást a tapasztaltabb és tekintélyesebb első kaszás tette, de minden varázsló szándék nélkül.

Ha nem vigyáztak az aratók, a szomszéd azzal tréfálta meg őket, hogy ellopta tőlük a hajnali harmaton készített és a kévék bekötésére szolgáló kötelet.

Az is a szomszédok tréfájához tartozott, hogy a legfelső *papkivít* tövével észak felé fordították, amit azután a szél könnyen lefújhatott.

A kérkedő kaszást azzal tréfálták meg, hogy a *tokmányába* szalonnát tettek. Így azután a zsíros kaszakővel nem tudta megfenni a kaszáját.

Régen még a századforduló táján szokásban volt, hogy a részesek búzából kisebb *aratókoszorút* vagy *búzaboronát* fontak, amit az aratás befejezésekor a gazdának vittek, aki azt a szobában a falra akasztotta. A rendes gazda ilyenkor birkapaprikással és borral vendégelte meg a részes aratóit.

Az első világháború után az aratás végén általában lepényt és kalácsot sütöttek. Aratás után az asszonyok már erre is jobban ráértek.

A legények figyelték, hogy a lányok közül ki a legjobb marokverő. „Amejik *marokverő* lány ijen szépen össze tuggya szenni ja markot, avva' jis jó' jár egy legin” — biztatták az öregebbek a lányt figyelő legényt.

„Az aratás egyben a párválasztás fontos lehetőségének számított. Az együtt-aratásból sok házasság szövődött:

„Ha kimegyek a tanyára aratni,
Ez a kislány marokverőm fog lenni.
Majd mikor az aratásnak vége lesz,
Ez a kislány nékem feleségem lesz.

Ha kimegyek a tanyára aratni,
Ez a legény segítségem fog lenni.
Majd mikor az aratásnak vége lesz,
Ez a legény nekem hites uram lesz.
Főzök neki zsírba keménytarhonyát,
Ha megeszi megcsókolom a száját.

Apátfalva (Csanád m.)⁴⁰

GURÁCAEVÉS

A kisfiás tehén első tejét a borjúval szopatták ki. Amikor azonban ellés után a harmadik, negyedik napon kezdett a tej tisztulni, felforralták és nagy cseréptálban a házbeli és a szomszédokból összehívott gyerekek részére a *ház* (szoba) vagy konyha közepére letették. A gyerekek a földön körülülték a tálat és úgy ették a még gyenge édes savóban *mégtúrúsodott* tejet. Ennek a neve *gurácás tej* volt. Evés közben a gazdasszony a gyerekeket lepedővel letakarta, majd leöntötte őket vízzel, hogy bőségesen legyen teje a tehénnek. A vízzel való leöntés után a gyerekek felugráltak és sivalkodva elszaladtak.

Ferenczi Imre három eredeti szószerinti változatát is közli az apátfalvi gurácás tej evésének.⁴¹ Dolgozatának második részében ennek a megvendégelésnek és a szokásnak mágikus mozzanatait elemzi. Csanád megyei (Maroslele, Deszk, Kiszombor, Apátfalva) vonatkozásban többek között a következő magyarázatot adja: „A közös tálból kanalozó kis vendégekre sok háznál abroszt vagy lepedőt borítottak (B/1, 4, 7, 8), s úgy locsolták le őket. Praktikus fogás, amely a gyermekek óvására vagy megtévesztésére szolgál, de sokkal mélyebb értelmű rítus maradványának is tekinthetjük. A letakarás, a lelocsolás, majd a gyermekek felugrálása, futásnak eredése az új élet (borjú) születését és növekedését szimbolizálja. A gyermekek lelocsolása ebben a szokásösszefüggésben az analógiás varázslat tipikus példája...”⁴²

A KENYÉRSÜTÉS SZOKÁSAI

A kenyérsütéssel kapcsolatban a *kölcsönadás tilalma* elsősorban a korpaelesztőre vonatkozott. Úgy hitték, hogyha élesztőt adnak kölcsön, akkor a kenyér *begyűllad*, vagyis főleg nyáron megszagosodik. A rontás elhárítása érdekében sem nem kértek senkitől, sem pedig nem adtak senkinek. Ennek érdekében az edényeket sem mosogatták el a kenyér berakása előtt.

Keresztet legalább háromszor vetettek a kenyérrre a rontás elhárítására. Először a liszttel leszórt kovászra, hogy *keljen*, másodsor berakás után, hogy *süljön*, harmadszor pedig *kenyérszegéskor*.

⁴⁰ Balassa I.—Ortutay Gy. 1979. 477—478.

⁴¹ Ferenczi I. 1970. 30.

⁴² Ferenczi I. 1970. 35—36.

Kenyérsütéskor, főleg *kovászoláskor* sok helyen belülről bezárták a kaput és nem eresztettek be senkit. Nem is illett ilyenkor még a szomszédoknak se odamenni, ahol kenyeret sütöttek, hiszen arról már előre tájékoztatva lettek.

A kovászt lapockával verő asszonynak jól fel kellett hányni a farát, hogy a kenyér púposabb legyen. Azt tartották ugyanis, hogyha nagyobb lendülettel kovászol valaki, akkor jobban sikerül a kenyere.

A kenyerek berakása után régi szokás volt a *cuppogás*. A szakajtóruhákat a háziasszony összefogta és azokat rázva *cuppogott*, vagyis a szája szélével cuppantást hallatva többször csettintett, hogy fölhasadjon a kenyér.

Szokásban volt az is, hogy a kemence szája fölötti kormos falra berakás után *köröszőt karcoltak* a sütőlapáttal.

Azt a vizet, amivel sütés után megmosták a kenyeret, régebben felöntötték a ház tetejére. Egyesek szerint azért, hogy ne tapossanak bele, mások szerint viszont azért, hogy legközelebb még magasabbra keljen a kenyér, de azt is mondták, hogy a villámcsapás elhárítására kellett ezt tenni.

Régebben (úgy 70—80 évvel ezelőtt), ha nem sikerült a kenyér, akkor rontás ellen azt javasolták a sütőasszonynak, hogy mossa meg a lábát a dagasztóteknőben.

A halotti torról maradt kenyeret a kéregetőknek és a koldusoknak adták. Ilyen alkalommal régebben a kenyérmorzszát is összegyűjtötték, és azt a *Marusba öntötték*, hogy a halott lelke megnyugodjon.

*

ADATKÖZLŐK: Gyenge Mátyás sz.: 1883. Juhász Lászlóné, Langó Julianna sz.: 1905. Kardos Imréné, Mócsa Ilona sz.: 1910. Kados István sz.: 1897. Molnár Antalné, Mátó P. Veronika sz.: 1919. Szigeti József sz.: 1904. Szigeti Mátyásné, Sóki Anna sz.: 1899. Szigeti Mihály sz.: 1911. Szigeti Mihályné, Restás Erzsébet sz.: 1914. Varga Cziri András sz.: 1894.

A dolgozatomban felhasznált adatok módszeres gyűjtését szülőfauomban Apátfalván 1948 és 1982 között végeztem, de azok jelentős részének megfigyelésére már gyermekkorom óta személyesen is volt lehetőségem.

IRODALOM

Balassa Iván—Ortutay Gyula

1979 Magyar néprajz. Budapest

Barna Gábor

1979 Néphit és népszokások a Hortobágy vidékén. Budapest

Bálint Sándor

1938 Népünk ünnepei. Budapest

Bálint Sándor

1977 Ünnepi Kalendárium I—II. Budapest

Bálint Sándor

1976 Karácsony, húsvét, pünkösd. Budapest II. kiadás

Bálint Sándor

1980 A szögedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete. III. rész. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve (továbbiakban MFMÉ) 1978/79—2. Szeged

Borús Rózsa

1981 Topolya népszokásai. Újvidék

Ferenczi Imre

1970 Egy bőségvarázsló rítus elterjedése a Dél-Alföldön. Néprajzi dolgozatok 23. Szeged

Juhász Antal

1970 Szokáshagyományok. Átokházától-Ásotthalomig. Ásotthalom

Katona Lajos

1982 Folklor-Kalendárium. Budapest

Lele József—Waldmann József

1971 Hagományvilág. Tápé története és néprajza. Tápé 537—628.

Szacs vay Éva

é. n. Útmutató a paraszti élet ünnepeinek változásvizsgálatához. Budapest

Szentkláray Jenő

1898 A Csanád egyházmegyei plébániák története. Temesvár

Szigeti György

1971 Az apátfalvi nép táplálkozása I. MFMÉ 1971—1. Szeged.

Szigeti György

1974 Az apátfalvi nép táplálkozása II. MFMÉ 1972/73—1. Szeged

LES COUTUMES POPULAIRES TRADITIONNELLES À APÁTFALVA II.

György Szigeti

Ce mémoire est la continuation de celui, qui a été publié du même sujet dans l' Almanach du Musée Móra Ferenc. Dans l' étude récente j' ai traité les fêtes d' hiver traditionnelles et „les jours distingués” de la commune Apátfalva (comitat Csongrád, arrondissement de Makó). Dans ce mémoire je mets à l' étude les fêtes et „les jours distingués” du printemps, d' été et celles d' automne.

En ce qui concerne les fêtes du printemps, l' étude met l' accent sur la description détaillée des coutumes populaires se rattachant aux Pâques et à la Pentecôte.

Parmi les fêtes d'été ce sont les coutumes du jour de Saint Ivan (le 24 juin), des fêtes de saint Pierre et SAINT Paul (le 29 juin), celles de la bienheureuse Vierge Marie (le 5 août) et les coutumes du jour de la Nativité de la Sainte Vierge (le 8 septembre) tiennent une place éminente. À ce dernier propos il est fait mention du pèlerinage d' autrefois des habitants d' Apátfalva à Radna.

D' entre les fêtes d' automne je m' occupe de la fête patronale d' Apátfalva (la Saint-Michel-le 29 septembre), du „petit carnaval”, qui dure jusqu' au jour de Catherine (le 25 novembre) et en outre de la semaine des Morts.

En dehors de cette énumération je mentionne encore es fêtes patronales des environs d' autrefois et toutes les fêtes et „jours distingués de peu d' importance, qui gardent des coutumes populaires du printemps, d'été et d'automne à Apátfalva.

Enfin l' étude porte sur les coutumes du labour et les semailles et celles de la panification.

Új- és legújabb kori történet